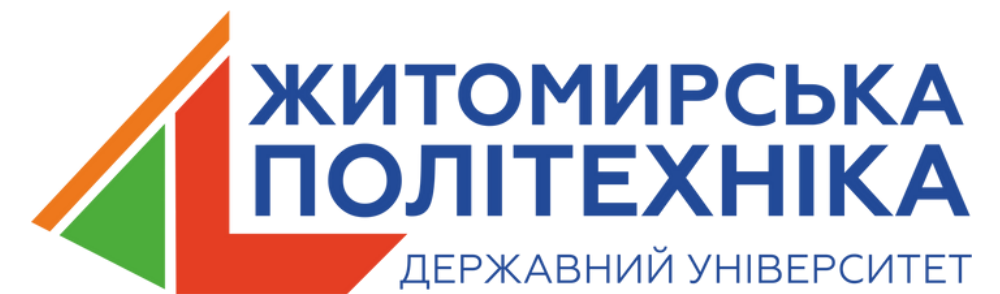

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ПРАВОВА ЦІННІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

РАДА ЄВРОПИ – МІЖНАРОДНА МІЖУРЯДОВА
ОРГАНІЗАЦІЯ, КЛЮЧОВИМ ПРІОРИТЕТОМ ЯКОЇ БУЛО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ КОЖНОГО, ХТО ПЕРЕБУВАЄ
ПІД ЮРИСДИКЦІЄЮ ВИСОКИХ ДОГОВІРНИХ СТОРІН

У РАМКАХ ЦІЄЇ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ БУЛО ПРИЙНЯТО
**КОНВЕНЦІЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ
СВОБОД 1950 Р.**, ЯКА ЗАПРОВАДИЛА КОНТРОЛЬНІ МЕХАНІЗМИ У
ФОРМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ, ЩО РОЗГЛЯДАЛИСЯ ДОСТАТНІМИ, АБИ
ГАРАНТУВАТИ ПОВАГУ ДО ПРАВ ЛЮДИНИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.

ПРАВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ХАРАКТЕРУ БУЛО ЗАКРІПЛЕНО В ДОГОВОРІ ПРО СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА ВУГІЛЛЯ ТА СТАЛІ 1951 Р., А САМЕ:

- ПРАВО НА ВІЛЬНЕ ПЕРЕСУВАННЯ І ПРОЖИВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ У МЕЖАХ ТЕРИТОРІЙ ДЕРЖАВЧЛЕНІВ;
- ПРИНЦИП ЗАБОРОНИ ЇХНЬОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ОЗНАКОЮ В ПИТАННЯХ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ, ОПЛАТИ ПРАЦІ ТА ІНШИХ УМОВ ПРАЦІ І НАЙМУ (СТ. 69 ДОГОВОРУ ПРО ЄСВС)

НЕ СТАЛИ ВИКЛЮЧЕННЯМ І РИМСЬКІ ДОГОВОРИ 1957 Р. ПРО ЗАСНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВТОВАРИСТВА ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА З АТОМНОЇ ЕНЕРГІЇ

- НАПРИКЛАД, СТ. 7 ДОГОВОРУ ПРО ЄЕС ЗАКРІПЛЮВАЛА, ЩО В РАМКАХ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ «ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ БУДЬ-ЯКА ДИСКРИМІНАЦІЯ З МІРКУВАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРИНАЛЕЖНОСТІ».

ВАЖЛИВИЙ ВНЕСОК У ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРАВИ ЄС ЗДІЙСНИВ СУД ПРАВОСУДДЯ ЄС

У справі C-29/69 Stauder Суд:

- наголосив на важливості забезпечення поваги до прав людини не лише на національному, але й на наднаціональному рівні;
- обґрунтував наявність у правопорядку Співтовариств правосуб'єктності фізичних і юридичних осіб;
- визнав, що рішення Комісії 1969 р., яке надавало державам-членам дозвіл на встановлення пільгових цін для певних категорій населення, не містить нічого такого, що здатне порушити основні права людини, які охороняються Судом ЄС і закріплені в загальних принципах права Європейських Співтовариств

У справі 11/70 Суд:

- підтвердив, що повага основоположних прав людини є невід'ємною частиною принципів права Співтовариств та їхній захист у подальшому повинен забезпечуватися в тому числі і Судом Європейських Співтовариств

Документи, у яких було зроблено спробу визначити основні права і свободи людини в межах інтеграційного об'єднання:

1. Європейська соціальна хартія 1961 р.
2. Декларація основних прав і свобод 1989 р.
3. Хартія основних соціальних прав працівників 1989 р.

Важливе значення для визнання прав людини складовою права Європейських Співтовариств стало **ухвалення Єдиного європейського акта 1986 р.**, у преамбулі якого було вказано, що держави-члени сповнені рішучості сприяти розвитку демократії, яка спирається на основні права, визнані конституціями і законодавством державчленів, ЄКПЛ і Європейською соціальною хартією.

Із заснуванням Європейського Союзу у 1992 р. концепція прав людини отримала нормативне закріплення на рівні установчих договорів.

У першій статті **Договору про Європейський Союз** у редакції **Маастрихтського договору 1992 р.** надано оцінку історичної ваги прийняття цього документа, який «відзначає новий етап у процесі створення дедалі міцнішого союзу народів Європи»

Важливою новацією стало **закріплення громадянства ЄС** – унікального для міжнародної практики інституту, який було запроваджено з метою «посилити захист прав та інтересів громадян держав-членів» та слугувати символом єдності європейських народів

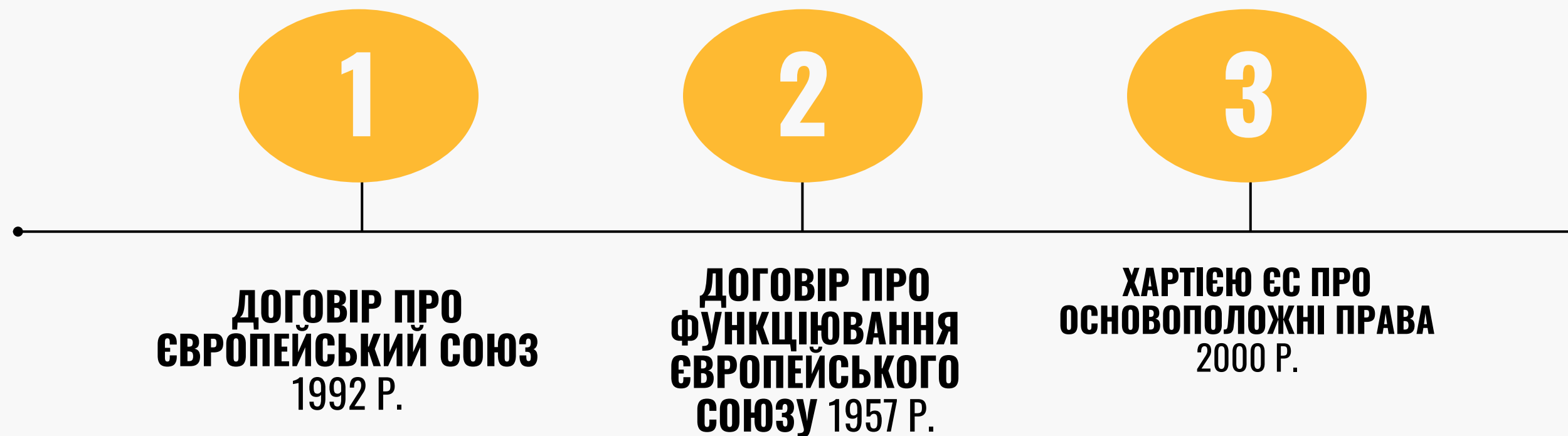
Запроваджено систему органів та агенцій, серед яких особливе місце відводилося **Євроомбудсмену** – уповноваженому ЄС із захисту прав, який контролював дотримання інститутами, органами та агенціями Союзу прав і свобод громадян ЄС або фізичних чи юридичних осіб-резидентів

Амстердамський договір про зміни Договору про Європейський Союз, договорів, що затверджували Європейські Співтовариства, та пов'язаних актів 1997 р. підтвердив **європейські «принципи», на яких ґрунтується ЄС** (Лісабонським договором 2007 р. їхню назву змінено на «цінності»):

«...Підтверджуючи свою відданість принципам свободи, демократії, верховенства права, поваги до прав людини та основоположних свобод...».

У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ ЄС ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ВИЗНАЧАЄТЬСЯ УСТАНОВЧИМИ ДОГОВОРАМИ ЦІЄЇ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

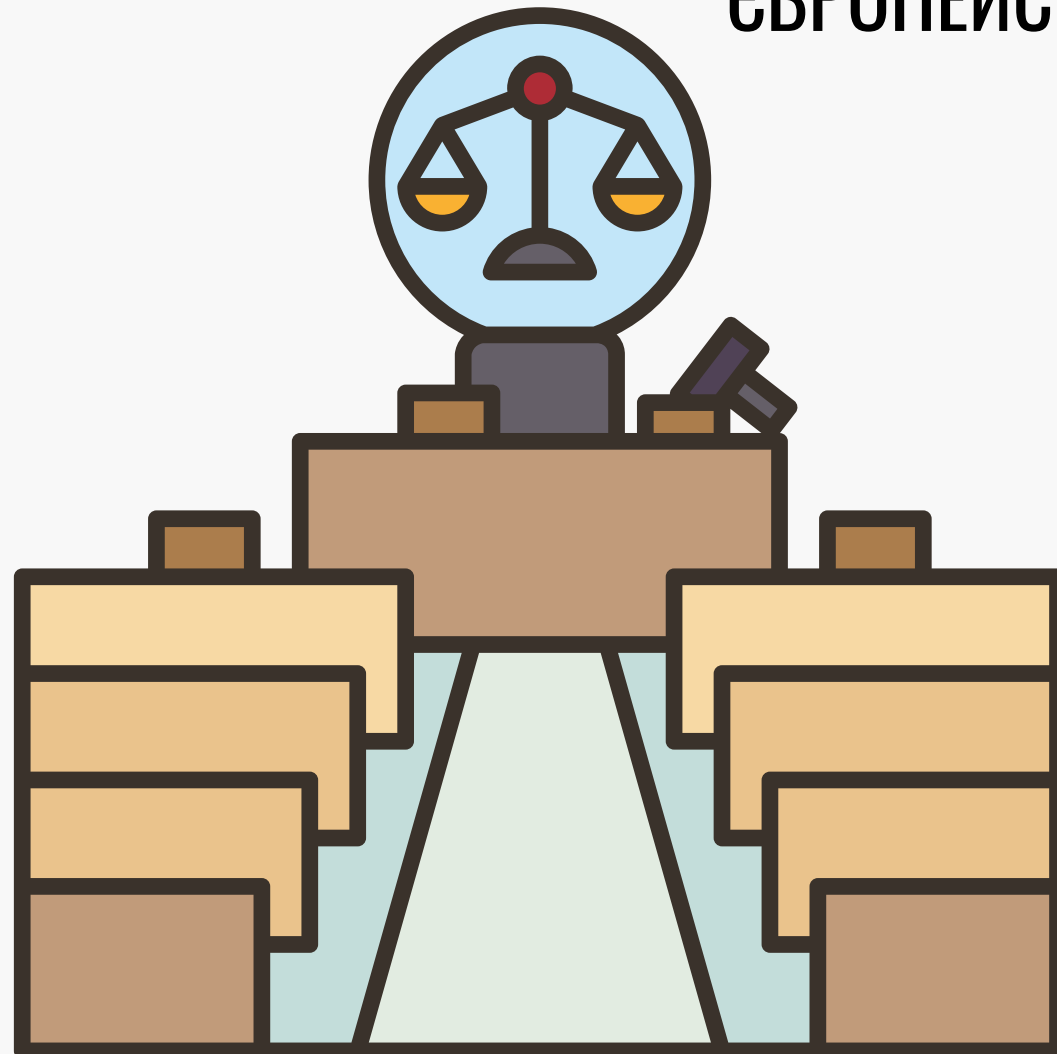
Положення вказаних актів деталізуються в численних директивах та регламентах ЄС, рекомендаційних актах, прецедентній практиці Суду ЄС.

- **Ст. 2** ДЄС проголошується, що Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, які належать до меншин.
- **Ст.3** Договору зазначає, що нарівні із заснуванням внутрішнього ринку Євросоюзу одними з цілей об'єднання є боротьба з соціальним відчуженням і дискримінацією, сприяння справедливості та захисту, рівності, солідарності між поколіннями і захисту прав дитини.
- **Ст. 6** закріплює принцип поваги до основних прав і свобод людини. У ній наголошується, що основні права, гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод і передбачені конституційними традиціями, є спільними для всіх держав-членів, становлять загальні принципи права Союзу

ТАКИМ ЧИНОМ

ACQUIS Є КОМПЛЕКСОМ «ТВЕРДОГО» ТА «М'ЯКОГО» ПРАВА ЄВРОСОЮЗУ, ВКЛЮЧАЮЧИ ЙОГО ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ, ДОКТРИНИ ТА ЦІННОСТІ

ПІДТВЕРДЖЕННЯМ ЦЬОГО Є, НАПРИКЛАД, ЗМІНА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТАКОГО ДОКУМЕНТА, ЯК ХАРТІЯ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 2000 Р

ВІДПОВІДНО ДО СТ. 6 ДЕС НОРМИ ХАРТІЇ НАБУВАЮТЬ ТАКОЇ Ж ЮРИДИЧНОЇ СИЛИ, ЩО Й УСТАНОВЧІ ДОГОВОРИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ

прийняття цього документа було викликане необхідністю визначити спільні цінності нового політичного утворення (ЄС) й гарантувати основні права громадян уже в контексті законодавства та інститутів ЄС

Регламент Європейського парламенту та Ради про створення Інструменту сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва, прийнятого в контексті Багаторічної фінансової програми на 2021–2027 рр.

Договір про функціонування ЄС:

ВИЗНАЧАЄ:

- основні пріоритети та загальну бюджетну основу для програм зовнішньої дії ЄС під заголовком «Сусідство і світ», включаючи створення Інструменту сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва

МЕТА:

- розвиток та міжнародне співробітництво, підтримка та просування цінностей та інтересів Союзу в усьому світі з метою досягнення цілей та принципів його зовнішньої дії, як зазначено у ст. 3, статтях 8 та 21 Договору про ЄС.

ЗАКРІПЛЕНО:

- право на вільне пересування та постійне проживання на території держав-членів,
- право обирати та бути обраним на муніципальних виборах держави-члена і виборах Європарламенту,
- право на дипломатичний та консульський захист,
- право на звернення до інститутів чи органів ЄС,
- свободу пересування працівників,
- принцип рівності в оплаті праці чоловіків і жінок

Також приділяється увага гарантіям захисту прав і свобод людини, таким як компенсація збитків особі, завданих діяльністю ЄС та його посадовими особами. Рішення Суду ЄС визначають основні принципи захисту прав і свобод особи в ЄС

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

КЛЮЧОВИЙ ОБОВ'ЯЗОК ЄС ТА ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ

- **Європейська комісія**

здійснює загальний нагляд за дотриманням прав людини

- **Механізм судового захисту**

у разі, якщо порушення мають місце з боку ЄС або його держав-членів

- **Механізм призупинення членства**

якщо буде встановлено наявність постійного та істотного порушення країною-членом цінностей, закріплених у ст. 2 ДЄС, Рада ЄС має право призупинити окремі права цієї держави-члена, що впливають із застосування Договорів, включаючи право голосу представника уряду країни-члена в Раді (ст. 7 ДЄС).

При цьому установчі документи не містять положень про виключення з ЄС, тому така санкція не може бути застосованою щодо держави-члена

СИСТЕМА ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЗАБЕЗПЕЧУЄТЬСЯ НА ДВОХ РІВНЯХ – НА РІВНІ ЄС І ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ, ТА СКЛАДАЄТЬСЯ З ІНСТИТУЦІЙНИХ, ПРОЦЕСУАЛЬНИХ І МАТЕРІАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ

- **До інституційних гарантій відносять** судові та позасудові механізми захисту, такі як суди ЄС, Європейська комісія, Євроомбудсмен, Європейський контролер із персональних даних, Загальний контрольний орган у межах Європолу, агенції ЄС про основоположні права, дипломатичні та консульські представництва держав-членів у третіх країнах тощо.
- **Діяльність Європейського омбудсмена** – уповноваженого з прав людини Європейського Союзу, який контролює дотримання інститутами, органами та агенціями ЄС прав і свобод громадян ЄС або фізичних чи юридичних осіб – резидентів ЄС. Євроомбудсмен є одноособовим органом ЄС, рішення якого мають дорадчий характер. Обирається Європейським парламентом на п'ять років із правом переобрання

До повноважень Євроомбудсмена входить:

1. Приймати та розглядати скарги від громадян і фізичних чи юридичних осіб – резидентів ЄС на адміністративні порушення в усіх інститутах, органах та агенціях Союзу за виключенням Європейського Суду Справедливості та Загального Суду (ст. 2 Правил).
2. Проводити розслідування на підставі скарги або за власною ініціативою. У процесі розслідування він може здійснювати відповідні запити до інститутів, органів та агенцій ЄС, на які покладається обов'язок надавати йому будь-яку інформацію і доступ до відповідних документів (ст. 3 Правил).
3. У випадку виявлення порушення сповіщати установу, щодо якої його виявлено, і надсилати їй свої рекомендації. Установа-адресат має три місяці на те, щоб надати докладну відповідь, після чого омбудсмен направляє остаточний звіт Європарламенту та відповідній установі. Крім того, він сповіщає скаржника про результати свого розслідування (ст. 3 Правил).

СТРАТЕГІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОМБУДСМЕНА

Стратегію спрямовано на досягнення кількох цілей:

- стійкий позитивний вплив на адміністрацію ЄС, включаючи посилення співпраці та діалогу з інституціями ЄС;
- постійна актуальність роботи Омбудсмена в реальному житті – виявлення системних тенденцій у державному управлінні на рівні ЄС та на національному рівні та оцінка їхніх наслідків для європейської демократії;
- підвищення обізнаності громадян про роботу Омбудсмена – залучення зацікавлених осіб, а саме організацій громадянського суспільства, засобів масової інформації тощо;
- подальше підвищення ефективності роботи Омбудсмена – структурування офісу, робочих процесів та інформаційно-пропагандистської діяльності у гнучкій та адаптивній формі.

Процесуальні гарантії реалізуються при здійсненні правосуддя та містять: право особи на справедливий і публічний розгляд її справи протягом розумного часу незалежним і неупередженим судом; право на правову допомогу; презумпцію невинності; принцип недопущення повторного притягнення до кримінальної відповідальності за злочин, за який особу вже було покарано чи виправдано в державах-членах; заборона позбавлення свободи за борги та ін.

Матеріальні гарантії полягають у компенсації збитків, завданих особам із боку інших осіб. Майнову відповідальність несуть фізичні та юридичні особи, органи ЄС та держави-члени. Майнова відповідальність фізичних і юридичних осіб регулюється переважно внутрішнім правом країн-членів

ПОВАГА ДО ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ВИМОГА ДЛЯ ЧЛЕНСТВА В ЄС:

- Стаття 49 Договору про ЄС визначає, що держава-претендент має поважати цінності ЄС.
- Копенгагенські критерії (1993 р.) вимагають забезпечення стабільного функціонування інституцій, які гарантують верховенство права, демократію, права людини та захист меншин.

ЕВОЛЮЦІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄС:

- Спочатку ЄС зосереджувався на економічній інтеграції, і права людини не мали пріоритету.
- Роль Ради Європи була провідною у сфері захисту прав людини, поки Суд ЄС не почав розвивати юриспруденцію, засновану на Європейській конвенції з прав людини (ЄКПЛ) та конституційних традиціях держав-членів.

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ В МІЖНАРОДНИХ УГОДАХ ЄС:

- Клаузули про права людини є важливими елементами міжнародних угод ЄС з третіми країнами (наприклад, Угода про асоціацію між Україною та ЄС 2014 р.).
- Стаття 2 Угоди про асоціацію визначає повагу до демократичних принципів, прав людини та верховенства права.

ЗНАЧЕННЯ СУДУ ЄС:

- Суд ЄС поступово впровадив захист фундаментальних прав людини в процесі застосування права ЄС через свої прецедентні рішення.

ОСНОВНІ ДОКУМЕНТИ З ПРАВ ЛЮДИНИ:

- загальна декларація прав людини ООН (1948 р.).
- Європейська конвенція з прав людини (1950 р.).
- Гельсінський заключний акт (1975 р.).
- Паризька хартія для нової Європи (1990 р.).

ХАРТІЯ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄС (2000 Р.):

- Важливий етап у розвитку прав людини в ЄС.
- Набула статусу первинного права ЄС разом із Лісабонським договором (2007 р.).
- Хартія має юридичну силу та передбачає механізми реалізації прав людини.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ІДЕОЛОГІЧНА ЦІННІСТЬ ЄС:

- Визначає напрями діяльності ЄС та впливає на засудження або підтримку певних політичних дій.
- Має важливе значення для ідентичності Євросоюзу.

ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ:

- Україна має вдосконалювати свою систему захисту прав людини відповідно до європейських стандартів.
- Відповідність критеріям захисту прав та свобод є ключовою умовою для вступу до ЄС.
- Геополітична та соціокультурна адаптація до цінностей ЄС має стати пріоритетом для України в процесі євроінтеграції.

